

УДК 331.108.2

СУТНІСТЬ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Жаворонок А.В., Колеснікова Н.І.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена дослідженню трудових ресурсів та оцінці їх використання. В статті визначено теоретичні основи поняття трудових ресурсів та проаналізовано динаміку їх складу в Україні. Визначено систему показників ефективності використання трудових ресурсів. Здійснено оцінку їх використання на підприємствах України. Проаналізовано рівень середньої заробітної плати працівників на підприємствах України.

Ключові слова: трудові ресурси, ефективність, економічно активне населення, показники використання трудових ресурсів, коефіцієнт відновлення кадрів, середня зарплата.

Постановка проблеми. Одним із основних факторів виробничої діяльності підприємства є трудові ресурси. Їх ефективне та раціональне використання сприяє покращенню показників виробничої, фінансової, інвестиційної діяльності підприємства. Водночас, з розвитком науково-технічного прогресу змінюється система використання трудових ресурсів та вимоги що до них висувається. Все це потребує постійного контролю та аналізу за їх використанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження трудових ресурсів та аналіз їх стану та руху здійснювали такі вчені як В.І. Дибленко, О.О. Шевченко, О.І. Шаблій, М.І. Пітюлич, Л.М. Чернелевський, Т.М. Мельник, М. Армстронг, М. Спенс та ін. Даніми вченими було визначено сутність трудових ресурсів, проведено їх класифікацію на окремі групи. Побудовано систему показників їх використання, та визначено їх сутність та порядок розрахунку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При значних дослідженнях питання аналізу трудових ресурсів залишається не достатньо розкритою проведення оцінка їх руху та використання на підприємствах України.

Мета статті. Метою дослідження є визначення складу трудових ресурсів та проведення аналізу динаміки економічно активного населення. А також, побудова системи показників ефективності використання трудових ресурсів та проведення аналізу руху трудових ресурсів на підприємствах України.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси – це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає тій чи іншій сфері діяльності [4, с. 519].

Структура трудових ресурсів включає:

1) економічно активне населення – це сукупність працездатних зайнятих і безробітних громадян, що забезпечують пропозицію робочої сили на ринку праці для товарного виробництва і сфери послуг у певному періоді;

2) економічно неактивне населення – це населення, що за будь-яких причин не створює пропозиції робочої сили на ринку праці [5, с. 15].

Наявність економічно активного населення в достатній кількості визначає ефективність функціонування економіки країни. Динаміку економічно активного населення України у віці 15-70 років за 2012-2016 роки представлено на рис. 1.

Як видно, динаміка економічно активного населення характеризується спадом у кількісному та відсотковому вираженні, зокрема в 2012 році

вона складало 20851,2 тис. осіб, або 64,5% населення відповідної вікової групи, а в 2016 році воно складало 17955,1 тис. осіб, або 62,2% населення відповідної вікової групи. Дана ситуація пояснюється не лише негативними тенденціями економіки, але також значним скороченням народжуваності населення.

В своїй структурі економічно активне населення включає:

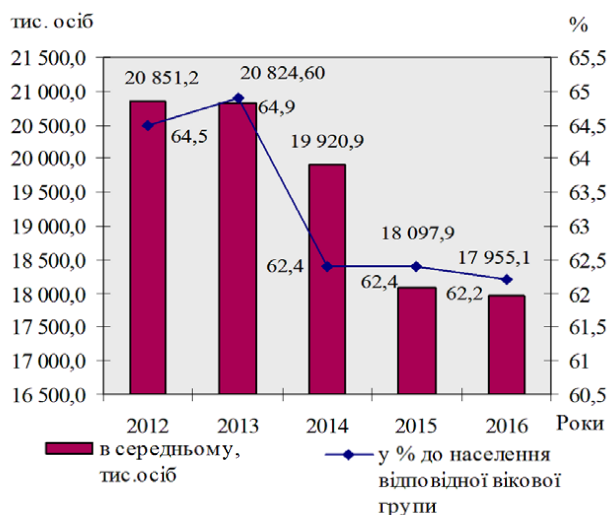

Рис. 1. Динаміка економічно активного населення України у віці 15-70 років в 2012-2016 роках

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

1. Зайняте населення – це особи, які працюють за наймом; самостійно; обрані; призначені або затверджені на платну посаду в органах державного управління; проходять строкову службу в Збройних силах України; отримують професійну підготовку чи перепідготовку з відривом від виробництва; учні та студенти денних форм навчання; направлені на виконання громадських платних робіт; зайняті вихованням дітей, доглядом за хворими й людьми похилого віку; громадяни інших країн, які задіяні в економіці України.

2. Безробітне населення – це працездатні громадяни працездатного віку, які по незалежних від них причин не мають заробітку (трудового доходу) через відсутність належної роботи, зареєстровані в державній службі зайнятості, дійсно шукають роботу і способи приступити до праці [2, с. 213].

Відповідно до даної класифікації склад економічно активного населення України представлено в табл. 1.

Отже, рівень зайнятого населення України в 2012-2016 роки перебуває в постійному скороченні, як в абсолютному, так і у відносному вираженні, що негативно характеризує стан економічного розвитку країни. Окрім того, спостерігається зростання кількості безробітних, зокрема в 2016 році порівняно із 2012 роком кількість безробітного населення зросла на 88,4 тис. осіб, або на 1,7%.

Таблиця 1
Склад економічно активного населення України за 2012-2016 роки

Роки	Зайняте населення		Безробітне населення (за методологією МОП)	
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2012	19 261,40	59,6	1 589,80	7,6
2013	19 314,20	60,2	1 510,40	7,3
2014	18 073,30	56,6	1 847,60	9,3
2015	16 443,20	56,7	1 654,70	9,1
2016	16 276,90	56,3	1 678,20	9,3

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Дана ситуація виникає не лише через скорочення чисельності населення, а також через неефективне використання трудових ресурсів на підприємствах України, що може призводити до плинності кадрів та збільшення кількості безробітних загалом.

З метою аналізу трудових ресурсів на підприємствах використовують різноманітні показники, щодо їх забезпеченості, складу, руху та ефективності використання. Відповідно виділяють три групи показників ефективності використання трудових ресурсів, які наведено на рис. 2.

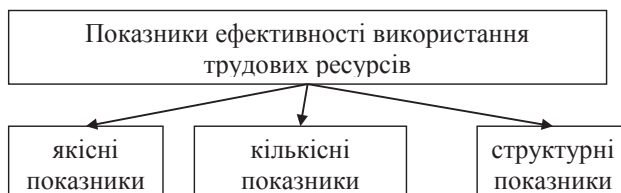

Рис. 2. Показники ефективності використання трудових ресурсів

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Відповідно до представленої класифікації, якісні показники включають:

- коефіцієнт рентабельності персоналу – визначається як відношення річного прибутку від реалізації продукції до середньорічної чисельності працівників;
- трудомісткість – показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції;
- показники руху кадрів – дозволяють дослідити рух кадрів на підприємстві [3, с. 272].

До кількісних показників характеристики чисельності персоналу підприємства відносяться:

- явочна чисельність працівників – включає всіх працівників, що з'явилися на роботу;
- облікова чисельність працівників – включає всіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, котрих прийнято на роботу терміном на один

і більше днів незалежно від того, перебувають вони на роботі, знаходяться у відпустках, відраджених, на лікарняному листку тощо;

- середньооблікова чисельність працівників – визначається як сума ередньомісячної чисельності за певний період, поділена на кількість місяців у періоді [5, с. 18].

Результативні показники передбачають розрахунок:

- дохід від реалізації продукції на одного працівника – визначається як відношення річного доходу підприємства від реалізації продукції до середньорічної чисельності працівників;

- виробіток на одного працівника – показник, який характеризує кількість продукції, яка припадає на одного середньоспискового працівника;

- продуктивність праці – показник, який характеризує кількість продукції, вироблену середньообліковим працівником за одиницю часу [3, с. 272].

Важливим етапом аналізу показників використання робочої сили є оцінка їх руху, оскільки зміна структури персоналу зумовлює додаткові витрати підприємства на пошук та навчання нових працівників, що негативно впливає на фінансовий результат діяльності. Відповідно для аналізу руху робочої сили використовують наступні показники:

- 1) Коефіцієнт обороту по прийому ($K_{пр}$):

$$K_{пр} = \frac{Ч_{пр}}{Ч_{сробр}}, \quad (1)$$

де $Ч_{пр}$ – чисельність прийнятих працівників, чоловік;

$Ч_{сробр}$ – середньооблікова чисельність персоналу, чоловік.

- 2) Коефіцієнт обороту по звільненню ($K_{зв}$):

$$K_{зв} = \frac{Ч_{зв}}{Ч_{сробр}}, \quad (2)$$

де $Ч_{зв}$ – число звільнених працівників, чоловік.

- 3) Коефіцієнт загального обороту ($K_{заг}$):

$$K_{заг} = \frac{Ч_{пр} + Ч_{зв}}{Ч_{сробр}}, \quad (3)$$

- 4) Коефіцієнт відновлення кадрів ($K_{від}$):

$$K_{від} = \frac{Ч_{пр}}{Ч_{зв}}, \quad (4)$$

- 5) Коефіцієнт плинності робочої сили ($K_{звв}$):

$$K_{звв} = \frac{Ч_{звв}}{Ч_{сробр}}, \quad (5)$$

де $Ч_{звв}$ – число звільнених за власним бажанням і порушення трудової дисципліни, чоловік [1, с. 103].

Дані коефіцієнти є одними із основних показників якості трудових ресурсів та умов праці на підприємстві, і саме їх зміна є основним джерелом інформації про покращення чи погіршення системи управління персоналом.

Проаналізуємо показники руху робочої сили на підприємствах України за 2012-2016 рр. на основі статистичних даних з [6], поданих у таблиці 2.

Дані табл. 2 свідчать про зменшення середньооблікової кількості штатних працівників впродовж 2012-2016 років, що є негативним явищем на підприємствах і свідчить про погіршення їх роботи та зменшенням обсягів діяльності у зв'язку із несприятливою економічною ситуацією в Україні. Підтвердженням даного факту є

те, що значення коефіцієнта відновлення кадрів впродовж досліджуваного періоду менше ніж 1,000, що пояснюється тим, що було звільнено більше працівників ніж прийнято на роботу.

Таблиця 2

Показники руху робочої сили на підприємствах України за 2012-2016 рр.

Роки	Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	Коефіцієнт обороту по прийому	Коефіцієнт обороту по звільненню	Коефіцієнт відновлення кадрів
2012	10 123	0,261	0,299	0,873
2013	9 720	0,266	0,303	0,878
2014	8 959	0,228	0,303	0,752
2015	8 065	0,240	0,302	0,795
2016	7 868	0,261	0,292	0,894

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Таблиця 3

Середньомісячна заробітна плата працівників на підприємствах України за 2012-2016 роки

Роки	Номинальна		Реальна у % до попереднього року
	гривень	у % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб	
2012	3 041	268,2	114,4
2013	3 282	269,5	108,2
2014	3 480	285,7	93,5
2015	4 195	304,4	79,8
2016	5 183	323,9	109

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Одним із ключових, але водночас непрямих, показників використання трудових ресурсів на підприємстві є оплати їх праці, що істотно впливає на продуктивність праці та стабільність ка-

дрів. Інформація щодо рівня середнього рівня заробітної плати працівників на підприємствах України наведено в табл. 3.

Як видно з даних табл. 3, середня номінальна заробітна плата працівників підприємств України впродовж 2012-2016 років в гривневому вираженні зростала, так само і у відсотках до прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Однак, рівень реальної заробітної плати з 2012 року по 2015 рік характеризувався динамікою до зменшення, але вже у 2016 році порівняно із 2015 роком становить 109%, що свідчить про підвищення рівня оплати працівників та покращення використання трудових ресурсів на підприємстві.

Висновки і пропозиції. Визначено, що трудові ресурси є надзвичайно важливим фактором виробничої діяльності підприємств України. Водночас, спостерігається скорочення зайнятого населення та зростання числа безробітних. Дана ситуація зумовлена різними причинами, зокрема і неефективним використанням трудових ресурсів на підприємстві. Тому для аналізу ефективності їх використання використовують різні групи показників, зокрема якісні, кількісні та структурні. Водночас, одними із найважливіших показників є показники руху робочої сили, що розраховуються на основі даних про прийнятих, звільнених та інший рух працівників на підприємстві. Показники руху робочої сили на підприємствах України за 2012-2016 роки свідчать про те, що відбувається зменшення абсолютної кількості працівників, що негативно характеризує стан не лише обстежених підприємств, але і всієї економіки країни. Одним із показників використання трудових ресурсів виступає і рівень оплати праці, хоча на підприємствах України спостерігається зростання рівня середньої номінальної заробітної плати, однак реальна заробітна плата практично не змінюється, що свідчить про не належний рівень оплати праці працівників.

Список літератури:

1. Богомазова Л. В. Аналіз чисельності та структури кадрів на підприємстві / Л. В. Богомазова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2014. – № 37. – С. 100-107.
2. Економіка підприємств: підручник / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – К.: Знання, 2010. – 463 с.
3. Терьохін С. В. Види та засоби аналізу ефективності використання трудових ресурсів підприємством / С. В. Терьохін, І. А. Шеховцова // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2014. – Вип. 13. – С. 269-273.
4. Тігікова А. О. Трудовий потенціал підприємства / А. О. Тігікова, В. І. Дибленко, О. О. Шевченко // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 518-523.
5. Бойко О. О. Трудові ресурси підприємства: сутність, структура та їх вплив на діяльність підприємства / О. О. Бойко, А. В. Ксьоншка, Ю. І. Перемишленікова // Бібліотечний вісник. – 2015. – С. 14-19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zenodo.org/record/18070/files/03_2_boyko-6.pdf
6. Статистичні данні «Основні показники ринку праці»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_b_07u.htm

Жаворонок А.В., Колесникова Н.И.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

СУЩНОСТЬ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ И АНАЛИЗ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Аннотация

Статья посвящена исследованию трудовых ресурсов и оценки их использования. В статье определены теоретические основы понятия трудовых ресурсов и проанализирована динамика их состава в Украине. Определена система показателей эффективности использования трудовых ресурсов. Осуществлена оценка их использования на предприятиях Украины. Проанализирован уровень средней заработной платы работников на предприятиях Украины.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, эффективность, экономически активное население, показатели использования трудовых ресурсов, коэффициент обновления кадров, средняя зарплата

Zhavoronok A.V., Kolesnikova N.I.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ESSENCE OF LABOUR RESOURCES AND ANALYSIS OF THEIR USES

Summary

Articles devoted to the study of labor resources and assess their use. The article defines the theoretical foundations of the concept of labor resources and analyzes the dynamics of their structure in Ukraine. Determined the system of indicators of efficiency use of labor resources. An estimation of their use at the enterprises of Ukraine is carried out. The analysis level of average wages of workers at enterprises of Ukraine.

Keywords: labour resources, efficiency, economically active population, system efficiency indexes, coefficient recovery staff, average salary.